

Slusszkulcs a mai Európához

A Magyar Nemzeti Múzeum Ige-Idők: A reformáció 500 éve című kiállításáról

szöveg: Bittera Éva, fotó: Kardos Judit, Rosta József

Az idei év a reformáció jubileumának jegyében telik – nemcsak a protestáns egyházak emlékeznek meg a jeles évfordulóról, számos múzeum idei kiállításainak tematikájában szerepel Luther, Kálvin és a nevükhöz köthető „lélekfordulat”.

Klasszikus és modern elemek találkozása

2017 az emlékezés jegyében zajlik. Ez az emlékezés azonban nem merülhet ki az 500 évvel ezelőtti események felidőzésében, hiszen az 1517. október 31-én kitűzött 95 pont csupán a katalizátor szerepét tölti be a reformáció folyamatában – az ekkor elindított változások azóta is haladnak tovább a maguk útján. *Luther Márton* volt az, aki elfordította a slusszkulcsot – a reformáció gépezete pedig elindult az útján, amely alapjaiban formálta át Európát.

Az emlékévként hivatalos kiállításának az MNM ad otthont, bemutatva a Kárpát-medence protestáns tárgyi örökségének színe-javát. Az Ige-Idők: A reformáció 500 éve című kiállítás több fővárosi és vidéki, egyházi és világi múzeum, tudományos intézmény közös munkájaként

jött létre. Természetesen az MNM saját gyűjteménye is számos tárggyal képviselteti magát a tárlaton, de az Ige-Idők egyik külön érdeme, hogy a 400 kölcsönzött tárgy mintegy 100 tulajdonosa között a gyülekezetek teszik ki a többséget. Ez az együttműködés az egyházi közösségekkel azt eredményezte, hogy számos eddig ismeretlen, de a mai napig használatban lévő liturgikus tárgy (pl. kelyhek, kenyérszító tányérok, úrasztali terítők) a művészettörténetesek látóterébe került. Mostanáig sok esetben a lelkészek és a gyülekezeti elöljárók előtt sem volt ismert ezeknek a daraboknak a kora, valamint művészettörténeti értéke – így a kurátorok ebből a szempontból is rendkívül különleges munkát végeztek.

A tárlat alapkonceptiójában a kronológiai, politikatörténeti, felekezeti, művelődéstörténeti és eszmetörténeti szempontok is megjelennek – de mindegyik kritérium azt a célt szolgálja, hogy a reformáció folyamatosságát, folyton változó, haladó, és mindenre hatást gyakorló mivoltát érzékeltesse a látogatóval. A kiállítás belépőjegye útlevel a reformáció világába. Ebben az újszerű válogatásban megfér egymás mellett a Vizsolyi Biblia éppúgy, mint a turbántakaróból lett úrasztali terítő és *Móricz Zsigmond* havasigypár-csokra.

Az első terem a 15. század második felében élt európai ember lelki világát kimondva-kimondatlanul is uraló külső tényezőket ismerteti meg a belépőt – hiszen az 1500. évhez közeledve mind fontosabbá vált az

egyszerű ember számára is az üdvösség elérésére való törekvés és a kárhozát elkerülésének bebiztosítása. Mindez megjelenik a tárlatban is – az Apokalipszis-ábrázolások, a keresztútjárás új szokásához kapcsolódva egy-egy stáció, „Krisztus fegyvereinek” képi ábrázolása, *Kinizsi Pál* özvegyének magyar nyelvű imakönyve, valamint a búcsúcédula mind a korszak vallásosságának és a reneszánsz pápaságnak az emberek lelki igényeire adott (vagy éppen nem adott) válaszána ellentmondásait hivatottak érzékeltetni.

Tovább haladva a kiállításban, a négy *sola* napóra mutatóiként kíséri utunkat. A második terem még kronológiai rendben vezeti előre a látogatót. Hála a különböző közgyűjtemények közötti eredményes együttműködésnek, a kiállítás kurátorai rendkívül gazdag tárgyi anyaggal mutathatták be a reformáció tanainak hazai megjelenését, majd mind nagyobb tényerését. A teremben kapott helyett számos 16–17. századi magyar bibliafordítás, köztük természetesen a Vizsolyi Biblia már említett példánya, ill. két lapja a nyomdai előkészítő folyamatok hiteles tanújaként. A katolikus és adott esetben világi eredetű tárgyak protestáns továbbélése rendkívül szemléletesen jelenik meg a Tárgyak, mint tanúk című vitrinben – szembetűnő a különbség a korábbi időkől, katolikusoktól átvett liturgikus eszközök és a már az öndefiníció útján járó, tudatosan protestáns református vagy evangélikus gyülekezetek számára készített tárgyak között. Ebben a teremben kaptak helyet a reformáció két „radikálisabb” irányzatához, vagyis az unitáriusokhoz és az anabaptistákhoz köthető kannák, kódexek és kerámiák. Természetesen a törökkel való együttélés egyháztörténeti, egyházpolitikai hatásai is megjelennek az Ige-Időkben: ennek legérdekesebb dokumentumai a már említett, turbántakaróból kialakított úrasztali terítő és az 1570 körül született török ferma a gyöngyösi templomok használatának felekezetek közötti megosztásáról.

Bocskai István, *Bethlen Gábor*, *I. Rákóczi Ferenc* és *Thurzó György* protestantizmusát, mecénási tevékenységét mutatja be a harmadik terem, középpontban a két gyönyörű fedeles kupával az Esterházyak kincstárából. A negyedik és az ötödik egység a reformáció művelődéstörténeti hatásait szemlélteti a Kárpát-medencében. Itt kapott helyet a soproni perselyláda, *Huszár Gál* énekeskönyve, a mai napig működő torvaji orgona, *Szabó Magda* írógépe, *Bibó István* szalagos magnója vagy *Ottlik*

A Nagydísznódról származó ostensorium a katolikus funkciójú tárgyak protestáns használatban való továbbéléséről tanúskodik

Géza asztali órája is. A kivezető folyosón Benczúr Emese képzőművész munkája vonja magára a figyelmünket – a több ezer láncból megalkotott függöny felirata (RAGYOGJ) egyben a kiállítás üzenete is.

Az öndefiníció útján előrehaladva átalakul a protestáns liturgikus tárgyi kultúra is

A modernitás nemcsak az imént említett műalkotásban, de az alkalmazott technikában is megmutatkozik. A tárlat több pontján is találunk olyan digitális tartalmakat, melyek a jobb értelmezést, a korszerű ismeretátadást segítik. A fiatalabb korosztály

körében különösen kedvelt az az alkalmazás, amely *Hans Kemmer: A Megváltás* alegóriája című képét a három főalak, vagyis az egyszerű bűnös és a két tanító párbeszédeként interpretálja. Emellett a Kárpát-medence protestáns gyülekezeteinek lehetőségük nyílik arra, hogy egy digitális térkép segítségével röviden bemutatkozzanak. Az Igeképző pedig mindenkinek ad egy kis útravalót, amit a látogató el is küldhet magának e-mailben: attól függően, hogy milyen alakzatot rajzol a monitorra, kap egy kulcsszót és egy rövid idézetet a Bibliából aznapra.

A finisszázshoz közeledve már egyértelműen látszik, hogy az Ige-Idők: A reformáció 500 éve című kiállításunk mind kialakításában, mind tematikájában, mind pedig üzenetében rendkívül egyedi, és éppen ezért számos, olykor nem várt szakmai kihívás elé állította a múzeumi munkatársakat is. A legnagyobb feladatnak a kiállítás kapcsán a különféle, a gyülekezetek és a szakma részéről egyaránt megnyilvánuló prekoncepciók árnyalása bizonyult, de szintén nehézségekbe ütközött a 21. század emberének bevonása a kiállításba. A tárlatvezetés mindkét esetben hasznos megoldást jelent – éppen ezért a látogatók szabadon eldönthetik, hogy a rövidebb vagy a hosszabb verziót választják. Emellett – főleg a szakmai igények kielégítésére – előre meghirdetett kurátori szakvezetések is várják az érdeklődőket.

Az Ige-Idők rendkívül komplex tartalma a lehetőségek tárházát kínálja a kísérő programok szervezéséhez. Szabó

Prudentia alakja az Esterházy-kincstárból érkezett fedeles díszserlegen, háttérben Bethlen Gábor portréja

Magdához éppúgy könnyen találunk kapcsolódási pontot a kiállításban, mint egy bor-vagy sörkóstolóhoz. Legyen szó akár szakmai, akár ismeretterjesztő programról, a tárlatvezetés elengedhetetlen része a rendezvénynek. Kiemelkedő programjaink közé tartozott májusban a Közösségek Hete alkalmából megvalósult szubjektív tárlatvezetés-sorozat. A rendhagyó tárlatvezetők a közeli, mondhatnánk „szomszédos” múzeumok igazgatói, vezetői közül kerültek ki. Így vendégünk volt *Toronyi Zsuzsanna* (Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár), *Prőhle Gergely* (Petőfi Irodalmi Múzeum), *Timár Gabriella* (Ráday Gyűjtemény, Bibliamúzeum) és *Harmati Béla*

(Evangelikus Országos Múzeum). Vendég tárlatvezetőinknek és a programsorozatnak hála több társadalmi csoportot, felekezetet is meg tudott szólítani a kiállítás. Így fordulhatott elő, hogy a református és evangélikus lelkészek mellett zsidó rabbi is megfordultak a tárlatban – mintegy élő bizonyítékként az Ige-Idők fő üzenetének: miszerint az 500 éve megindult folyamat hatásai megkerülhetetlenek, a világ minden szegmensére hatással voltak és vannak a mai napig.

Ezt a „tézist” kihasználva és alátámasztva az MNM programnaplójában a 2017-es év tavaszi és őszi hónapjaira nézve egyértelműen az Ige-Időkhöz és a jubi-

A torvaj orgona több kamarakoncert alkalmával is megmutathatta gyönyörű hangját az MNM közönségének

leumhoz kapcsolódó rendezvények dominálnak. Nagy népszerűségnek örvendett a négyrészes *GasztroTeológia* című sorozat, amely a gasztronómia és a teológia közös pontjaira hívta fel a figyelmet, adott esetben kóstolással is egybekötve. Természetesen szerepelnek a palettán kifejezetten szakmai programok is, mint a történész kerekasztal-beszélgetések a protestantizmus és a nemzettudat, valamint a reformáció és a politika viszonyáról, de több, az emlékév apropóján megrendezett tudományos konferencia, könyvbemutató is zajlott az MNM falai között. A tárlatban fontos szerepet kapnak a hazai könyvnyomtatás korai időszakából származó kötetek, bibliafordítások – ezek a kiállítási darabok adják meg a lehetőséget ahhoz, hogy a nyomtatás és az internet „forradalmának” közös és eltérő vonásait szakértők segítségével vitassuk meg egy beszélgetés során. A Torvajról származó orgona pedig több kamarakoncert alkalmával is megmutathatta valódi mivoltát a nagyközönség előtt.

Szintén a kiállítás egyik „áldásos” hatása az MNM számára, hogy a különböző programok kapcsán alkalom nyílt az együttműködésre egyházakkal, felsőoktatási intézményekkel, valamint az emlékév kapcsán érintett egyházi és világi kiadókkal is. Álljon itt csupán néhány példa: a Magyarországi Evangélikus Egyház Gyülekezeti és Missziói Osztályának közreműködésével valósulhatott meg a reformátor házasságát és feleségét bemutató Luther-Bora-kézifőgő júniusban, a Jaffa Kiadóval közös szervezés eredménye a Vissza az emberig – A református Szabó Magda című irodalmi est. Őszi repertoárunk kiemelkedő eseményei a különböző felekezetek egy-egy püspökének szubjektív tárlatvezetései az Ige-Idők kiállításban, melyek szintén az MNM és az egyházak párbeszéde révén valósulhattak meg.

Az Ige-Idők: A reformáció 500 éve című kiállítás célja, hogy a reformáció 500 éve elindult, és azóta is szüntelenül mozgásban lévő folyamatát és hatásait érzékeltessük a látogatóval, a mai kor emberével. Hiszen a reformáció megkerülhetetlen, mai világunk egészen más képet festene, ha Luther Márton és 95 pontja nem indítja útjára ezt a mérhetetlen átalakulást. Ahhoz, hogy az emberiség megértse 21. századi önmagát, elengedhetetlen a protestáns örökség megismerése – ahogy *Kiss Erika* (MNM), a kiállítás kurátora egy alkalommal tömören összefoglalta: „*A reformáció a slusszkulcs a mai Európához*”. ●